

saga, og da dennes to første kapitler regnes for en senere tilføjelse, har den sidste version altså mest for sig. Dermed være ikke sagt at den er sand – den kendes i en sammenhæng der tidligst kan være blevet til 200 år efter de omhandlede begivenheder, og sandheden kan være glemt. Men lad os sætte at Erik den Røde virkelig var død før kristendommen blev antaget på Brattahlid: så falder hele historien om hans og Thjodhildes uenighed om den nye tro og dermed motiveringen for at Thjodhild byggede en kirke et stykke fra gården. Hvordan skulle man i så fald forklare overensstemmelsen mellem Erik den Rødes saga og de arkæologiske fund? Ja, så kunne det jo tænkes at historien om Thjodhildes kirkebyggeri var en teori, opstået som en forklaring på den usædvanlige afstand mellem gård og kirke på Brattahlid.

Man må gøre sig klart at de arkæologiske fund – for så vidt de er sikkert daterede! – er dele af situationen omkring år 1000, men at sagaerne kun er fjerne eftervirkninger af den, og at mange faktorer, udover iagttagelser og oplevelser fra den tid, har bestemt deres form. Konklusionen må være at erkendelsen må gå fra fund til saga, ikke den modsatte vej, og at man aldrig vil kunne bevise at sagaernes udsagn er korrekte – kun at de *kan* være det. Erik den Rødes Grønland er en betegnelse for en arkæologisk periode, ikke for et historisk miljø.

INGE SKOVGAARD-PETERSEN

GUNTHER WOLF (Hrsg.): *Stupor Mundi. Zur Geschichte Friedrichs II. von Hohenstaufen. Wege der Forschung Bd. CI.* Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1966. viii + 800 s. 57,60 (34,50) DM.

Kejser Frederik II, den sidste store repræsentant for huset Hohenstaufen, har til alle tider påkaldt sig opmærksomhed og vakt forundring. Dommen over ham er faldet meget forskelligt ud. Af sine samtidige modstandere blev han smædet som selveste antikrist, mens Nietzsche hilste ham som det første europæiske menneske efter hans smag. Var han som kristenhedens verdslige overhoved trods alt bundet af en middelalderlig forestillingsverden, eller peger hans opfattelse af statsræsonen frem til renæssancens og senere tiders statsopfattelse? Var han en grusom despot, eller var hans styre præget af en oplyst enevælde i det 18. årh.'s ånd? Hvilken betydning har han haft for Tyskland? Er han banebryder for den splittelse, der karakteriserer Tysklands historie helt frem til den nyeste tid, eller forsøgte han at gå imod en udvikling i den retning, som allerede var indledt under hans forgængere? Disse og mange andre spørgsmål diskuteres stadig for fuld kraft.

Det foreliggende værk påtager sig ved at genoptrykke tidsskriftsartikler, anmeldelser, festskriftbidrag o.l. den fortjenstfulde opgave at orientere om de vigtigste bidrag til den videnskabelige diskussion, siden hovedværket af Ernst Kantorowicz fremkom (*Kaiser Friedrich der Zweite. Textband: Berlin 1927. Ergänzungsband: Berlin 1931*). Da der er tale om et udvalg af afhandlinger, kan det i forbifarten nævnes, at der andetsteds foreligger en oversigt af R. M. Kloos over forskningen indtil 1956 (*»Traditio«* XII/1956, s. 426–56). *Stupor Mundi* indeholder anmeldelser af Kantorowicz's bog, prøver på den efterfølgende

polemik, indsigtsfulde biografier over kejseren af H. Grundmann, A. Brackmann og Fr. Baethgen, men særligt belyses i en række detailstudier kejserens stats-tanker, hans betydning for den indre tyske udvikling og hans forhold til tidens åndsliv.

Til belysning af den statsopfattelse, der prægede Frederik II's hof i Palermo, kan fremhæves en afhandling, hvori Kantorowicz viderefører sine tidligere studier, *Kaiser Friedrich II. und das Königsbild des Hellenismus*. Heri vises, hvordan træk i det hellenistiske herskerideal lever videre i Byzans og atter genfindes hos Frederik II. Karakteristisk er tanken om, at kejseren – ikke menneskene som helhed – er skabt i Guds billede og dermed bliver en formidler mellem himmel og jord. I slægt hermed findes opfattelsen af herskeren som den besjælede lov (*lex animata*), som Gud har sendt til menneskene.

Tysklands forfatningsudvikling i det 13. årh. har ofte været behandlet. På den ene side er det hævdet, at Frederik II prispav så godt som alle kronens rettigheder og udstyrede territorialherrerne med uindskrænket magt i deres områder. På den anden side fremføres det, at der i denne tid intet væsentligt nyt indføres; der er kun tale om sanktionering af tidligere tildelte rettigheder. Emnet tages op i en lærd afhandling af E. Klingelhöfer: *Die Reichsgesetze von 1220, 1231/32 und 1235*. Han indrømmer, at privilegierne til kirkefyrsterne i 1220 og til de verdslige fyrster i 1231/32 gav dem visse fordele, men mener dog ikke, at disse øjeblikksbestemte indrømmelser i nævneværdig grad bidrog til at forøge fyrstemanden i Frederik II's tid, da kejseren allerede fra 1235 bl.a. som lovgiver var optaget af at styrke kronen stik mod privilegiernes ordlyd. Når det alligevel ikke fuldt ud lykkedes kejseren igen at stille fyrsterne i rigets tjeneste, skyldtes det den opslidende kamp mod pavemagten.

Frederik II's interesse i og betydning for åndslivet berøres i flere læseværdige afhandlinger. Nævnes kan Francesco Gabrieli: *Friedrich II. und die Kultur des Islam*, Herbert Grundmann: *Friedrich II. und das Geistesleben seiner Zeit*, Martin Grabmann: *Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis zur aristotelischen und arabischen Philosophie*. Grabmann går ind på kejserhoffets og Neapel-universitetets betydning for udviklingen af den middelalderlige filosofi ved at befordre oversættelser af og kommentarer til værker af Aristoteles og Averroës, som snart vandt indpas i den kristne skolastik. Det er velkendt, at Frederik II rettede spørgsmål til islamitiske lærde, som viser kendskab til centrale problemer i den græske filosofi – spørgsmål som verdens evighed og sjælens udødelighed. Af kejserens interesse for sådanne emner har man ikke sjældent draget den slutning, at han var skeptisk indstillet over for kristendommen, men Grabmann afviser med rette, at optagethed af Aristoteles og arabiske filosoffer implicerer, at hans livsanskuelse har været antikristelig.

Det har her kun været muligt at antyde indholdet af enkelte af de 36 bidrag, som bogen består af. De mange indslag giver værket et vist kalejdoskopisk præg, som forstærkes ved, at afhandlingerne af udgiveren normalt er anbragt kronologisk efter deres udgivelsesår uden forsøg på en saglig ordning. Alene af den grund er det uheldigt, at bogen helt mangler registre. Det er dog utvivlsomt, at udgiveren ved at samle stof de forskellige steder fra og ved at lade italienske bidrag oversætte til tysk har lettet adgangen til den forskning, der ikke mindst efter 2. verdenskrig har udfoldet sig om emnet.

ESBEN ALBRECHTSEN